

ANILARLA ATATÜRK

*Gülben MAT**

Hatıra ya da anı, bir kişinin, özellikle tanınmış kişilerin yaşadıkları dönemde gördükleri ya da yaşadıkları ilginç olayları gözlemlerine ve bilgilerine dayanarak anlattıkları yazı türüdür. Tanınmış sanatçı, siyasetçi, ve bilim adamlarının yazdığı anılar, onların yaşamlarını, yaşadıkları dönemde önemli olayları anlatması bakımından önemlidir¹.

Anı'nın eski karşılığı 'hatıra'dır. Edebî bir tür olarak anı, bir kişinin aklının erdiği dönemden itibaren görüp yaşadığı, kendisi ve toplum için önemli gördüğü olayları ve durumları belli bir sistem içinde yazıya döktüğü, genellikle, otobiyografik metinlere denir. Otobiyografi, kişinin yalnızca kendisiyle ilgili bilgileri verirken anı, hem bireysel hem de sosyal anlamda bilgi içermektedir². Anılarda, tarih olmuş eski zamanların olayları belleğe ya da belgelere dayalı olarak ortaya konmaktadır. Bu bakımdan anı metinleri yalnızca hatırlanabilen, unutulmayan, kaydedilebilen olayları içerdiği için tarihi aynen aksettirmekten uzaktır, büsbütün objektif olması beklenemez.

Anı yayınlamanın çeşitli amaçları vardır. Hayat tecrübelerinin başkalarına örnek olabileceği düşünülerek, unutulmuş veya unutulmaya başlamış olan hayat tarzlarını ve toplum değerlerini tanıtmaya ve yaşatmaya, tarih ve kamuoyu karşısında hesaplaşma, gelecek kuşaklara ders verme, özlenen geçmişe dönük mutlu olabilme, yaşadığı dönemle ve olaylarla ilgili bilgiler verme bu amaçlar arasında sayılabilir³.

Edebiyatın ve kültür tarihinin zengin kaynaklarından biri olan anılar, önemli birer belge niteliğindedir⁴. Bununla birlikte anıları kullanırken o dönem veya konu ile ilgili diğer belgeleri de göz önünde bulundurmak gereklidir. Çünkü anılar aradan uzun zaman geçtikten sonra kaleme alındığından, bazı bilgiler unutulmuş veya eksik kalmış olabilir. Hatta bazen yazarlar, günün şartlarına göre anılarında değişiklik veya yeni yorumlar yapabilmektedirler. Anılarda dürüstlük, samimiyet ve sorumluluk duygusu ön planda tutulmalıdır⁵.

Anı yazma geleneği, Tanzimat döneminde, kimi devlet adamlarında Batı'daki meslektaşlarına olan özentiden başlamış ve giderek günümüze kadar gelmiştir. Tanzimat öncesindeki şüara tezkireleri, menakıpnameler, vakayiname, gazavatname, fetihname, sefaretname gibi eserler bilinen anlamıyla birer anı eseri olmasalar da bu türe özgü özellikleri taşımaktadırlar. Anılar, konuları itibariyle genellikle siyasî ve edebi olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Tanzimat'tan sonra anı yazma geleneği devlet yönetiminde görev almış önemli kişiler arasında yaygınlaşmıştır.

Anıları; siyasî ve askerî konulu, hariciye ve elçilik anıları şeklinde değişik alt gruplarda toplayabiliriz. Bunlara örnek verecek olursak; Afet İnan, Atatürk'ten Hatıralar (1950), Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler (1959); Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları (1955), Atatürk'ün Hatıraları (1965), Çankaya (1969); Celal Bayar, Şevket

* Okutman Dr., Ege Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

¹ Anı türünün özellikleri; 1-Yaşanmakta olanı değil, yaşanmış bir konuyu anlatır. 2 – İnsan belleğinde iz bırakan olay ve olguları anlatır 3-Tarihsel gerçeklerin öğrenilmesine katkı yaptığı için tarihçilere ışık tutar. 4-Tanınmış, bilim, sanat ve politika adamlarının yaşamlarını çalışma ve araştırmalarını anlatır.5-Yazarın unutulmasını istemediği gerçekleri kalıcı kılar. 6 – Geçmiş birinci kişinin ağzından kişisel yargılar ve yorumlarla verilir. Ayrıntılı bilgi için; www.edebiyatogretmeni.net

² L.Sami Akalın, **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1984, s.129; www.edebiyatogretmeni.net

³ Zeynep Korkmaz, Necat Birinci, Tuncer Gülensoy vd., **Türk Dili ve Kompozisyon**, Bursa, 2007, s.388

⁴ Tuncer Gülensoy, **Türkçe El Kitabı**, Ankara, 2000, s.518-519

⁵ Korkmaz, Birinci, Gülensoy vd., **a.g.e.**, s.388

Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam (1959); İsmet Kür, Anılarıyla Atatürk (1965); Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk (1997); Hilmi Yücebaş, Atatürk'ün Nükteleri Fıkraları Hatıraları (1963); Ahmet Cevat Emre, İki Neslin Tarihi (1960); Nadir Nadi, Perde Aralığından (1965); Safa Güner, Köy Enstitüleri Hatıraları (1963); Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Zoraki Diplomat (1955). Politika'da 45 Yıl (1968); Samet Ağaoğlu, Strazburg Hatıraları (1933), Babamdan Hatıralar (1939), Aşına Yüzler (1965), Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka Hatıraları(1969); Erdal İnönü, Anılar ve Düşünceler; Rauf Denктаş, Rauf Denктаş'ın Hatıraları (4 cilt, 1996); Emre Kongar, Ben Müsteşarken (1996); Gülsün Bilgehan, Mevhibe İnönü'nün Anıları(1998) gibi birçok anıyı sayabiliriz.

Anı, Batı'da yaygın bir tür olup, ilk örneğini eski Yunan sanatçısı Ksenophon'un "Anabasis" adlı eseriyle vermiştir. Eski Türk Edebiyatında, anı özelliği taşıyan eserler; "Vekayinameler, Gazavatnameler, Sefaretnameler", olmuştur. Edebi tür anlamında anı ise Türk Edebiyatı'nda Tanzimat döneminde başlamıştır. Önceleri Ebuziya Tefvik ve Ali Suavi çıkardıkları gazetelerde anılarını yayınlamışlar, daha sonra Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Halit Ziya, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hüseyin Cahit Yalçın, Yahya Kemal gibi edebiyatçılar da anılarını kaleme almışlardır.

Atatürk ile ilgili olan çeşitli anılar vardır. Atatürk'ün yakın çevresinde yer alan kişilerin yazmış olduğu anılarda, Atatürk ile ilgili birçok bilgi yer almıştır. Atatürk zaman zaman kendisiyle ilgili olan anılarını, yakın çevresinde bulunan bazı kişilere anlatmıştır. Atatürk ile ilgili olarak yayınlanmış olan bazı anılar şunlardır:

Falih Rıfki Atay'ın, Atatürk'ün Hatıraları, 1914-1918, Falih Rıfki Atay'ın Çankaya, Celal Bayar, Atatürk'ten Hatıralar, Mevlüt Baysal, Çankaya'da Gazi'nin Hizmetinde, Fahri Belen, Atatürk'ün Askeri Kişiliği, Salih Bozok-Cemil Bozok, Hep Atatürk'ün Yanında, Cemal Granda, Atatürk'ün Uşağı İdim, Şemsi Belli, Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal, Sadi Borak, Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk, Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, Hasan Cemil Çambel, Makaleler, Hatıralar, Haldun Derin, Çankaya Özel Kalemini Anımsarken(1933-1951), Münir Hayri Egeli, Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar, Muzaffer Erendil, İlginç Olaylar ve Anektodlar İle Atatürk, Sabiha Gökçen, Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti, İzzettin Çalışlar,(Haz. İsmet Görgülü) On Yıllık Savaşın Günlüğü, Joseph C. Grew, Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisinin Anıları, Asım Gündüz, Hatıralarım, Selahattin Güngör, Yakınlarının Ağzından Atatürk, Cevat Abbas Gürer, Ebedi Şef, Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak, Hüsrev Gerede, Anılar, Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Musatafa Kemal'in Karlsbad Hatıraları, İsmet İnönü, Hatıralar, Ali Mithat İnan, Atatürk'ün Not Defteri, Mahzar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ali Kılıç, Atatürk'ün Hususiyetleri, Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar I-II, Asım Us, Hatıra Notları 1930'dan 1950 Yılına Kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devrine Ait Seçme Fıkralar, Ruşen Eşref Ünaydın, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülakat, Şükrü Tezer, Atatürk'ün Hatıra Defteri gibi anıları çoğaltmak mümkündür.

Anılarla Atatürk, konusunda yapılan bu çalışmada, Atatürk'ün çalışma azmi, kitaplara olan ilgisi, okuma alışkanlığı üzerinde durulmuştur. Atatürk'ün kişiliğinden söz edenler, O'nun çalışma enerjisi ve kitaplara karşı olan tutkusuna dikkat çekmişlerdir. Atatürk'ün yüksek insani nitelikleri arasında, enerji, cesaret ve yüce duygularla düşünceler yer almaktadır⁶.

Atatürk, çalışmaları sırasında zaman kavramı ile ilgilenmemiştir. İşlerini bitirinceye kadar uyumadan, dinlenmeden, yemek yemeden çalışmıştır. Atatürk'ün çalışma masasında yirmi dört saat aralıksız çalıştığı bilinmektedir⁷. Hasan Rıza Soyak da çalışma enerjisi ile ilgili olarak şunları anlatmıştır: "Atatürk çalışmaları sırasında zaman, mekân ve hatta imkan

⁶ Hasan Duman, "Atatürk ve Kitap", **Boğaziçi Konferansları Dizisi**, İstanbul, 1986, s.39

⁷ Tefvik Bıyıklıoğlu, **Yakınlarından Hatıralar**, İstanbul, 1955, s.33

mefhumlarıyla kat'iyen alakalı değildi. Nerede ve hangi şartlar altında olursa olsun, resmi, milli veya vatani bir vazife tahakkuk etti mi derhal onun ifasına çalışırdı. Çok defa herhangi bir gezi anında kırdan bayırda ısrarı üzerine otomobil içinde çalıştığımız ve evrak tetkik ettiğimiz zamanlar olmuştur. Eğlenirken, beni veya bir vazifeliyi görünce derhal beni mi istiyorsunuz? Der ve müspet cevap alınca eğlenceyi bırakır ve vazifeyi takip ederdi. Bütün vazifeliler mahiyetinde çalışanlar kendisinin her karar verdiğimiz dakikada, uykuda olsa bile, uyandırmak salahiyetine haizdik. Atatürk eline geçen bir işi bitirmeden rahat edemezdi. Zaruret mevcut değilse işi ileriye bırakmak adeti değildi; bazen hiç durmadan okuduğu, otuz-kırk saat çalıştığı vakidir”⁸.

Yunus Nadi de Atatürk'ün çalışma azmi ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir: “...24 saat, 48 saat, hatta icap ederse 70 veya daha fazla saat aynı masanın başında oturarak asla uyku emaresi göstermeksizin çalışırdı. Yanındakileri de çalıştırırdı. Bu harikulade, adeta insanın fevkalbeşer diyeceği bir çalışma şeklidir ki, Atatürk'ten başkasına hatta yarı derecesinde eşine tesadüf edilebileceğini tasavvur edemiyoruz” demiştir⁹.

Atatürk 1927 yılında Büyük Nutku hazırlarken, çalışma odasında yarı ayaküstü yarı oturarak ve yüzlercesi arasından belgeler arayarak dikte ettirirdi. Dikte eden genç memurlardan biri saatlerce süren bu çalışma temposuna dayanamamış ve bayılmıştır. Akşama kadar çalışan Atatürk, banyodan sonra toplanan arkadaşlarına yazdıklarını okumuştur¹⁰.

Atatürk, sürekli ve çok okuyan bir lider olarak, erken yaşlarından itibaren okumaya ve araştırmaya merak salmıştır. Okuduğunu, yaşlılarıyla tartışmaktan hoşlandığı ifade edilmiştir. Atatürk'ün ilgi alanları sürekli gelişmiş, genişlemiş ve değişmiştir. Tarih O'na geçmişle günü arasında neden sonuç ilişkisini, geleceği görmesini kolaylaştırmıştır. Edebiyat ve felsefe, Atatürk'e, duygu dünyasının genişlemesine ve sorgulamaya dayalı düşünce tarzının oluşumuna katkıda bulunmuştur. Ayrıca iktisat, siyaset bilimi ve sosyoloji de yaşadığı dünyayı anlamasına yardımcı olmuştur¹¹. Cephede en buhranlı günlerin yaşandığı sırada dahi çok farklı konularda kitaplar okumuş ve bunlar hakkında tahliller yapmıştır¹².

Mustafa Kemal Atatürk, I. Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu'da XVI. Kolordu Komutanı olarak görev yaptığı sırada (7 Kasım-25 Aralık 1916), 49 gün içerisinde şu kitapları okumuştur: “Namık Kemal, *Tarih-i Osmani*, İstanbul, 1889. *Makalat-ı Siyasiye ve Edebiyye*, İstanbul, 1327(1911), Mehmet Emin (Yurdakul), *Türkçe Şiirler*, İstanbul, 1316(1900); Tevfik Fikret, *Rübab-ı Şikeste*, İstanbul, 1316(1900); Ahmet Hilmi, Şehbenderzade, Filibeli, Allahı İnkâr Mümkin müdür?, İstanbul, 1327(1911); Georges Fonsegrive, *Mebadi-i Felsefeden Birinci Kitap:İlmünnefs*, Çev:Ahmet Naim, İstanbul, 1331(1915); Alphonse Daudet, *Sapho, Moeurs Parisienne*,”¹³.

Siirt milletvekili olan Mahmut Bey'in günlük notlarından, Atatürk'ün Büyük Taarruz'dan önce Ağustos 1922'de Çalığışu'nu okuduğu ve bu eseri beğendiği anlaşılmaktadır¹⁴.

Atatürk okumayı başlıca bir uğraş olarak görmüş ve kitabı da arkadaş edinmiştir. Günlerini okumakla geçiren Atatürk, sürekli bir okuma ile ilgisini çeken kitapları bitirmeden bırakmamıştır. Atatürk'ün bu özelliğine değinen Falih Rıfki Atay, “Bir kitabı merak edince, koskoca bir cilt olsa dahi bitirmeden uyuyamaz veya pek az uyku aralaması ile okumaya

⁸ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, İstanbul, 1973, s.35-36

⁹ Eren Akçiçek, *Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü*, İzmir, 2005, s.35

¹⁰ Falih Rıfki Atay, *Babanız Atatürk*, Ankara, 1966, s.148

¹¹ Kemal Arı, “Atatürk'ün Yazarlığı ve Gazeteciliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5/13, Güz 2006, s.7

¹² Duman, *a.g.m.*, s.37

¹³ Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara, 1982, s.6-7

¹⁴ Sadi Borak, “Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar ve Kitaplığı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.IX, S.25, Kasım 1992, s.78

devam ederdi” demiştir. Afet İnan da “O, herhangi bir kitaba başladığı zaman kitap hacmi ne olursa olsun bitirmeden elinden bırakmamıştır. Bir insan için normal addedilen çalışma saatlerini çok aşan bir zamana tahammülü daima olmuştur” diyerek bu özelliğini vurgulamıştır¹⁵.

Atatürk’ün kitap sevgisi ve kitaba karşı olan merakı ile ilgili olarak Hasan Rıza Soyak da şunları anlatmıştır: “Okumayı çok severdi. Genel bilgisini sürekli olarak arttırmaya çalışırdı. Zengin bir kütüphanesi vardı. Okuması da çalışması gibiydi. Eline aldığı kitabı eğer ilginç buldu ise bitirmeden bırakmazdı. Okuduğu kitaplarda, ileri sürülen temel fikirlerle güdülen hedefleri açıklık ve isabetle tespit eder ve gayet iyi özetlerdi”¹⁶. Hasan Rıza Soyak başka bir anısında da şunları anlatmıştır: “Bir seyahatten Ankara’ya dönmüştüm. Derhal köşke gittim, hizmetçilere, Atatürk’ün ne vaziyette olduğunu sordum. “İki gün, iki gecedir mütemadiyen okuyor, birkaç defa banyo yaptı ve şezlongda istirahat etti” dediler. Hemen yatak odasına girdim. Atatürk, koltuğa bağdaş kurmuş oturuyordu. Ekseriya bu şekilde otururdu. Elinde bir tarih kitabı vardı, bitirmeğe çalışıyordu. Bana; ‘Hoş geldin’ dedikten sonra: ‘Elime bir kitap geçti, bilmem ne zamandan beri okuyorum’ diye ilave etti. “Yorulmadınız mı Paşam?” diye sordum. “Hayır, dedi. Yalnız gözlerim yaşıyor; fakat onun da çaresini buldum. Biraz tülbent aldirttim ve parça parça kestirttim, bu parçalarla gözlerimi siliyorum”¹⁷.

Atatürk her önemli kararın uygulanması öncesinde konu ile ilgili araştırmalar yapıp, çeşitli kitaplar okumuştur. Okumakla da kalmayarak okuduklarını arkadaşlarıyla tartışmıştır¹⁸.

Atatürk, kitap okurken önemli gördüğü veya dikkatini çeken yerleri kendine özgü işaretlerle belirlemiş, satır altlarını çizmiş ve sayfa kenarlarına notlar düşmüştür. Afet İnan bu konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: “Atatürk kitaplara mutlaka masa başında okumuş, elinde kırmızı mavi uçlu kalemle, bazen kitap üzerine çizgi ve işaretler yapmış, bazen de kurşun kalemle kağıtlara notlar almıştır. Yeni Köşk’te kütüphanesindeki yazı masasında oturduğu pek nadirdir. Daha ziyade orta yerdeki uzun ve geniş masanın üzerine çeşitli kitap ve lügatleri dizdirir, karşısında saat ve yanında sigara kutusu bulundururdu. Sık sık içtiği kahve, uzun çalışmalarına biraz fasıla verdirebilirdi. Çalıştığı yerdeki kitaplarının yeri değişmemeliydi”¹⁹.

Masa ve çalışma düzenine dikkat eden ve titiz olan Atatürk için kültür sahibi olmak çok önemli bir husustu. Atatürk’ün kütüphanecisi Nuri Uluşu’nun anlattığına göre, Atatürk’ün gözleri, çok okuduğu zamanlarda kızarır ve yaşarımış. Bunun için de ince ince hazırlanmış olan tülbentlerle gözlerini siler ve bu şeklide rahatlamış. Ayrıca Atatürk, okuduğu kitapların çoğunu yurt dışındaki yabancı kitapçılardan getirtmiştir. Verilen hediyeler arasında en çok okumadığı ve sevdiği bir kitap olunca, çok sevinir ve getiren kişilere iltifat edermiş. 1930’ların başında Milli Eğitim Bakanı yeni basılan üç-dört tane kitabı Atatürk’e yılbaşı hediyesi olarak sunmuştur. Bu durum karşısında çok etkilenen Atatürk, Bakan’a teşekkür edip, “Keşke diğerleri de böyle hediyeler getirseler” demiştir²⁰.

Atatürk’ün kitap sevgisi O’nu tanıyan yabancıların da dikkatini çekmiştir. Atatürk’ü birkaç kez ziyaret etmiş olan ve Türkiye’ye yeniden giden, Fransız gazeteci Berthe Gaulis, Fransa’nın Fas genel valisi olan Mareşal Lyautey’e 1922 yılında gönderdiği bir mektupta

¹⁵ Ali Güler, “Mustafa Kemal Atatürk (Ailesi, Yetiştirilmesi, Eğitimi, Fikir ve Düşünceleri)”, **Atatürk’ün Düşünce Yapısı ve Türkiye**, Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılı Armağanı Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s.69

¹⁶ Soyak, a.g.e., s.40

¹⁷ A.g.yer

¹⁸ Mesut Günsev, “Atatürk ve Kitap”, **Üçüncü Uluslar arası Atatürk Sempozyumu**, C.I, Ankara, 1998, s.594

¹⁹ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, 1959, s.290

²⁰ Mustafa Kemal Uluşu (Derleyen), **Atatürk’ün Yanıbaşında (Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Uluşu’nun Hatıraları)**, İstanbul, 2008, s.53-54

şunları söylemiştir: “Yakında Ankara’ya dönüş hediyesi olmak üzere yanımda küçük bir bavul kitap götüreceğim. Çünkü orada tehalükle aranan şey budur”²¹.

Uluğ İğdemir de konuyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir: “Atatürk bu kitapları, bir süs olsun diye toplamamıştır. Çoğunu okumuş ve kenarlarına çeşitli işaretler koymuştur. Atatürk çok çabuk okuyan, okuduğu üzerinde düşünen bir insandı. Rahmetli Aka Gündüz, ‘Dikmen Kızı’ adlı romanını, Atatürk’ün bir gecede okuduğunu kendisine söylediğini bize anlatmıştır”²².

Türk Dili’ne büyük ilgi ve alaka göstermiş olan Atatürk, sözlüklere de büyük önem vermiştir. Bunlar arasında V.V. Radlov’un 4 ciltlik Türk Lehçeleri Sözlüğü ile E. Pekarskiy’nin yine 4 ciltlik Yakut Sözlüğü’ne de sık sık bakar ve baktırır, bu lehçedeki kelimeleri eski olmalarından dolayı esas kabul etmiştir²³.

Atatürk, son günlerinde de okumaya karşı ilgisini kesmemiştir. Hastalığının arttığı son günlerde doktorları O’na yorulmamasını söylediği halde okumayı bırakmamıştır. Son günlerinde yanında bulunmuş olan Afet İnan, şunları anlatmıştır: “Doktorların tavsiyesine göre kendisinin çok konuşmaması lazım geliyordu. Daima konuşmak ve dinlemek âdetinde olan bir insan için bu halin çok sıkıcı olduğuna şüphe yoktu. Ben her gün gazeteleri okuyor ve özetlerini kendisine söylüyordum. Bazen hikâye ve seyahatname şeklinde okuduğum kitapları da anlatıyordum. Bunlardan bir kısmını anlatır ve yorulmasın diye geri kalan kısımlarına başka günler devam ederdim. Türk Tarih Kurumu’nun çalışmaları ile de yakından ilgileniyordu”²⁴. Afet İnan’ın ve Cemal Granada Atatürk’ün son okuduğu kitabın Belleten Adli derginin son sayısı olduğunu belirtmişlerdir²⁵.

Okumaya çok düşkün olan ve güçlü bir düşünce ve fikir adamı olan, Türk milletinin hayatını değiştiren Mustafa Kemal Atatürk, özel bir kütüphaneye sahipti. Afet İnan’ın belirttiğine göre Çankaya’da Köşk yapılırken mimarlardan büyük bir yemek odası ile üzerine büyük haritaların serileceği geniş bir masanın da konulacağı büyük bir kütüphane istemiştir²⁶.

Atatürk’ün özel kütüphanesindeki kitaplarının sayısı 4289’dur. Süreli yayınlar dışında bunların değişik bilim dallarındaki dağılımı da onun geniş bir yelpazede bilgi edinmek ve sürekli yenilenmek istediğini göstermektedir. Atatürk’ün kütüphanesinde 194’ü işaretli, 9’u notlu ve 101’i işaretli-notlu olmak üzere, 304 işaretlenmiş kitap bulunmaktadır. Bu kitaplardan 192’si Fransızca, 91’i Türkçe, 9’u İngilizce ve 12’si Almanca başta olmak üzere diğer yabancı dillerde basılmıştır. Fransızca kitapların çoğu yalnızca işaretlenmiş iken, Türkçe kitaplarda notlu ve işaretli kitap sayısının daha çok olduğu görülmektedir. Kütüphanede bulunan kitaplar; eğitim, ders kitapları, psikoloji, Türk tiyatrosu, dil bilimi, biyografi, kamu yönetimi, din, felsefe sistemleri, metafizik, estetik, kütüphanecilik, heykeltıraşlık, müzik, güzel sanatlar, Türk romanı ve hikâyesi, edebiyat tarihi gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Atatürk’ün kütüphanesinde imzalı hediye kitapların varlığı da dikkat çekmektedir. Yabancı devlet adamlarının Atatürk’e hediye ettiği kitaplar, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa’nın da hediye ettiği kitaplar kütüphanede yer almaktadır²⁷.

Atatürk’ün okuduğu kitapların sayısı ki bugüne kadar bilineni 3997’dir. Bunların 1741’i Çankaya’da, 2151’i Anıtkabir’de, 102’si İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde ve 3’ü

²¹ Güler, a.g.m., s.68-69

²² Güler, a.g.m., s.69

²³ Borak, a.g.m., s.76

²⁴ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, 1984, s.17-18

²⁵ Günsev, a.g.m., s.593

²⁶ Güler, a.g.m., s.72

²⁷ Güler, a.g.m., s.72-74

Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi'ndedir. Kitapların cilt sayıları ile dergi, harita, atlas ve nota albümleri verilen sayının dışındadır²⁸.

Atatürk'ün okuma merakı ve alışkanlığının dışında az bilinen yönlerinden birisi de gazeteciliği ve yazarlığıdır. Atatürk, öğrencilik yıllarından itibaren gazeteciliğe ilgi duymuştur. Okul yıllarında güzel konuşmak ve güzel yazı yazmak istemiştir. Harp Okulu'nda iken arkadaşlarıyla birlikte, yazdığı yazıları elde çoğaltarak, bir gazete çıkarmıştır. Öğrenciliğinden sonra da Mondros Mütarekesi sonrasında İstanbul'da bulunduğu sürede arkadaşı Fethi Bey'le birlikte Minber adlı bir gazete çıkarmıştır. Bu gazete, 50 sayı çıktıktan sonra 21 Kasım 1918'de kapanmıştır. Atatürk Anadolu'ya çıktıktan sonra da Sivas Kongresi sırasında bir gazete çıkarılması için çaba harcamıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda *İrade-i Milliye* gazetesi çıkarılmıştır. 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gittikten sonra Ocak 1920'de *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin çıkmasında etkili olmuştur²⁹.

Asker, devlet ve siyaset adamı olan Atatürk'ün telif ve tercüme eserleri de bulunmaktadır. Ayrıca değişik zamanlardaki mektupları, anıları, konuşmaları, söylev ve demeçleri farklı kuruluşlar ve kişiler tarafından yayınlanmıştır. Atatürk'ün askerlikle ilgili yazdığı eserler; *Zabit ve Kumandan İle Hasbihal, Cumali Ordugâhı, Tâbiye ve Tatbikat Seyahati, Takımın Muharebe Talimi, Bölüğün Muharebe Talimi, Tabiye Meselesinin Halli ve Emirlerin Suret-i Tahririne Dair Nesayih*'tir. Bunların dışında; *Geometri, Not Defterleri, Tamim ve Telgrafları, Söylev ve Demeçleri, Mektupları* da bulunmaktadır³⁰.

²⁸ Recep Cengiz (Yayın Koordinatörü), *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, C.I, Ankara, 2001, s.X; daha geniş bilgi için bkz. *Atatürk'ün Özel Kütüphanesi'nin Kataloğu (Anıtkabir ve Çankaya Bölümleri)*, Ankara, 1973

²⁹ Arı, **a.g.m.**, s.8-15; Ayrıca Minber gazetesi için bkz. Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'le Okyar'ın çıkardıkları gazete:Minber", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V, S.13, Kasım 1988, s.183-194

³⁰ Azmi Süslü-Mustafa Balcıoğlu, *Atatürk'ün Silah Arkadaşları-Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri*, Ankara, 1999, s.15-16